

FRA EN DIGTERS VÆRKSTED
H. C. ANDERSENS OPTEGNELSESBOGER

AF

H. TOPSØE-JENSEN

ANDET AFSNIT

Optegnelsesbog II,2. Optegnelseshefte Nr. II,2, det næste i Rækken, består af 27 upaginerede Blade i det sædvanlige Stilebogsformat. Omslag mangler. Det indeholder ialt 189 Optegnelser. Seks Sider er blanke. I Karakter og Anlæg minder det meget om II,1 („Dutten-Bogen“) – ikke Forstudier til et enkelt Værk som II,5 og II,3, men virkelig et Arsenal for Ideer og Iagttagelser, som Digteren Aar efter Aar kunde søge tilbage til.

Mest forbløffende i hele Heftet er en Liste Bl. 11v–12r: „Eventyr og Historier som kunne skrives.“ Efter Overskriften følger 32 Titler paa uskrevne Eventyr i alfabetisk Orden, saaledes at hele Rækken fra A til Ø er fyldt ud, kun overfor X og Z har Poeten givet op, og sit U har han skødesløst læst som et N, saa at der ud for dette Bogstav staar: Nummeret. Nul med Stjerne. I Januar 1858 havde H. C. Andersen i Abc-Bogen digtet et Rim til hvert Bogstav i Alfabetet. Nu har han aabenbart haft det ambitiøse og forfløjne Indfald at ville dække hele Bogstavrækken med Eventyr. Helt forgæves har denne mærkværdige Fantasileg dog ikke været. I Aarene 1859–70 realiserede han saa store Dele af Projektet, at 14 af Listens Titler kan genfindes i 11 senere Eventyr. Et af disse, Man siger –, digtet 22.10.1860 og vistnok svarende til Listens Løs Snak, blev ikke trykt, men Brudstykker af det placeredes efterhaanden i Det ny Aarhundredes Musa (1861), Folkesangens Fugl (1864), Gudfaders Billedbog (1868) og Tante Tandpine (1872).

Listen over „Eventyr og Historier som kunne skrives“ har jeg tidligere med en udførlig Kommentar offentliggjort som et Bidrag til Festskriftet

Første Afsnit, omhandlende Optegnelsesbøgerne i den collinske Samling Coll. 41, 4to, II, 1, II, 5 og II, 3 er trykt i Fund og Forskning, IX, 1962, S. 148–186 og citeres i det følgende som 1962.

til Lis Jacobsen (Runer og Rids, 1952, 143-50), som der her skal henvises til. Som et Kuriosum skal de 11 Eventyr, der blev Resultatet af denne poetiske 10-Aars Plan, anføres i kronologisk Orden; i Parentes efter Titlerne nævnes den tilsvarende Titel i den alfabetiske Liste – eller *de* tilsvarende Titler, thi undertiden dækker et enkelt Eventyr (eller Dele af det) flere Numre i Byggeprogrammet.

- 1859: Pen og Blækhuus. To Brødre (Brødrene). Gaardhanen og Vejrhanen (Gaardhanen).
 1860: Man siger – (Løs Snak). [Eventyret ikke trykt].
 1864: Folkesangens Fugl (Sangfuglen).
 1865: Guldskat (Brandtrommen. Rødhaaret). Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen (Familieliv paa Flasker. Løgteemanden). Stormen flytter Skilt.
 1866: Portnerens Søn (Fattigmands Barn). [Dette Emne var altid Andersen kært; vi kan fra hans sidste Aar ogsaa tænke paa den lille Roman Lykke-Peer (1870)].
 1868: Gudfaders Billedbog (Havfrusang ved Gammelstrand. Tran Lampe og Gas Løgte).
 1870: Lysene (Formlys og Spædelys).

Gaar vi nu ud fra, hvad der vel maa være tilladt, at intet af de planlagte Eventyr er ført i Pennen paa det Tidspunkt, da Listen indførtes i II,2, har vi et nogenlunde sikkert Holdepunkt for Optegnelsesheftets Affattelsestid. Det først bevidnede af de færdigskrevne er Pen og Blækhuus. 29.5.1859 hedder det i et utrykt Brev til Fru Scavenius paa Basnæs (H. C. Andersens Hus, Odense): „To Eventyr bringer jeg med, det ene om *Pen og Blækhuus* kjender Deres Naade, det andet *Barnet i Graven* er nyt.“ Et Par Blade længere tilbage (Bl.10r) finder vi følgende fornøjelige Optegnelse med Overskrift (*April 59*): „Forleden paa Udstillingen stod jeg ud for Moltke Bregentveds Portrait, da kom der en Mand med Kunstnerhat og dertil døvtum, gjorde venligt Tegn til mig, jeg smilede, nikkede og gik, for jeg vidste ikke hvem det var og spurgte derfor een af Oppasserne om hvem den Mand var: „Maleren Hunnæus!“ svarede man, jeg saae i Katalogen efter hvad denne havde leveret og det var netop Moltkes Portræt, han havde altsaa viist mig sit Arbeide, jeg syntes da at have affærdiget ham for gesvindt og vendte om igjen for at udtrykke ham min Venlighed; han var ikke længer i Stuen hvor Billedet hang, jeg gik ind i det næste Værelse og der tilfældigviis stod en Mand af hans Udseende og med en Kunstnerhat som hans, jeg troede det var Hunnæus, gik hen, klappede Manden paa Skulderen, pegede paa Navnet Hunneus i Katha-

loget, nikkede venligt og gjorde forbindtligt Minespil og Tegn, Manden saae paa Kathaloget hvor jeg pegede, saae paa mig og udbød: jeg forstaaer Dem ikke! – „Kan De tale!“ udbød jeg overrasket. Ja jeg har altid talt! sagde Manden. „Om Forladelse“, raabte jeg og løb afsted, han har da troet at jeg var gal.“ Forarsudstillingen paa Charlottenborg aabnedes 1.4., og den døvstumme Maler A. H. Hunæus' Portræt af Lensgreve A. W. Moltke findes ganske rigtigt i Katalogen. Den mærkelige Liste over de paatænkte Eventyr maa altsaa stamme fra April eller Begyndelsen af Maj 1859.

Dermed naar vi til en anden Tidsbestemmelse af Interesse. Siden Viktor Waschnitius i 1922 udgav sin lille grundige Bog H. C. Andersens Eventyr „Laserne“ og Spørgsmaalet Norsk og Dansk, har man dateret denne populære Histories Tilblivelse til det sidste Ophold hos Drewsens paa Silkeborg Papirfabrik, nærmere bestemt til Dagene 8.–10.9.1859. Nu kan vi flytte Ideen til den lille satiriske Digtning yderligere fem Maaneder tilbage. Thi mellem Andersens Oplevelser paa Udstillingen og hans Eventyrliste findes Bl. 11 r følgende (de overstregede Ord er sat i Parentes):

„„Pære dansk“ og „snyde norsk“; den danske [P] det er to Pjalte i en Klude Bunke der tale sammen ved en Papirs Fabrique. De kjendte hinanden paa Sproget uagtet de to Sprog sagde den norske var saa forskjelligt, som fransk og hebraisk. Den danske vilde nok være skandinavisk, ikke tydsk, hun sagde Børnepulver og ikke Kinderpulver; hun sagde „Rovia“ og ikke faxia, for hun vilde ikke have Sproget blandet, det vilde heller ikke den norske, der gik til Fjelds for at faae det raat som det stod paa Aasen. De kjendte hinanden paa deres Bragesnak, troe nu ikke at dette er fortalt for at gjøre Nar af Danske og Norske, fy, nei det er kun om [o: en] Spot over Laserne, som de tale der. Las er Las i ethvert Land, de gjælde kun for Noget i en Kludebunke. – (Historien hedder: I Kludebunken). Tilfældet, Skjæbnen, vi tør ikke sige Vor Herre, lod det saa føie sig saa at den norske Klud blev et Papir hvorpaa en [dansk Poet] Normand skrev [en Ode] et Elskovs Brev til en dansk Pige og den danske Klud blev Manuskript for en Ode til Norges Fjelde; saadan gaaer det. –“

Vi blader nu frem til Bl. 13r. H. C. Andersen var som bekendt en stærk Drømmer, plaget af Mareridt; i den optegnede Drøm kommer hans Skuffelse til orde over, at Jenny Lind, som han tilbad, men som ikke vilde vide af ham, paa sin Amerika-Tourné havde giftet sig 5.2.1852 i Boston med sin jødiske Akkompagnator, den unge tyske Pianist og Komponist Otto Goldschmidt; Andersen havde besøgt Parret i Wien i Maj 1854 (MLE II 150-151): „28 April 1859 i Nat drømte jeg at være med en stor Mængde Mennesker i en Hal hos en Konge, denne var Jøde og kaldte flere frem,

som hver fik kostbare Gaver, Guldkjæder etc. – nu blev jeg kaldt frem, han reiste sig fra Thronen og lod der sidde sin Gemalinde, det var Jenny Lind; hvad mon hun vil give mig og hvad vil hun sige, men hun gav mig ikke Noget, talte ikke heller men *sang*, først et Par deilige Toner, derpaa gammeltsnøvlende, og hendes Ansigt blev gammelt og jødisk, hun sang: Giv mig en Blomst, en blaa Viol, / Imellem disse Blade –! I det samme vaagnede jeg. –“

Næste Dato er ogsaa Tidsangivelse for en Drøm (Bl.15r): „Drømte Natten før Nytaarsaften 1859: At jeg skulde op til Examen, men kunde ingenting; der faldt en Sneefnok paa min Haand, og voxte til en Hest, jeg satte mig paa den og reed ind i en uendelig stor Horizont; en straalende Taage og dog en viid Synskreds, ind i Glands, og jeg fornam at det var i EvighedsLandet til en større, vigtigere Examen der og jeg vaagen [o: vaagnede] ved den alvorlige Tanke, og vaagen tænkte jeg, nu maa jeg ret tage fat baade for at bestaae den her og den hisset.“

Andersen var paa dette Tidspunkt paa Basnæs og kedede sig, som det ofte var Tilfældet. 27.12.1859 skrev han i et Brev til Mathilde Ørsted: „Julen er hengaaet meget stille herude, ganske som jeg tænkte det; men Veiret har dertil været meget ringere, end Julen ellers bragte det. Havet strækker sig stadigt blygraat med en hvid Brømme opskruet Iis langs det mosebrune Land, Skyerne hænge tunge, Alt er saa søvnt; . . .“ (B&B II 410). Hermed kan sammenlignes Bl.19v:

„*Ved Juletid.* Havet ligger blygraat med en hvid Brømme af opskruet Iis mod det sortbrune Land, kun Mosset paa Trærne har sin grønne Farve, Skyerne hænge bløde blaa graae, det er stille ikke Udtrykket af en Sovende, men af en Afmagt, lang, kjedelig stillestaaende synes Livet.“

Dagene omkring Nytaar var Vejret mildt og mørkt; 2.1.1860 var Temperaturen ifølge Berl.Tid. + 5,6°. Paa samme Blad (19r) havde Andersen allerede skrevet: „2. *Januar.* Dagene hænge som tunge vaade Dugdraaber der ikke ville slippe den vaade Green; dvask, seig slider Samlivet hen, og man er glad ved at falde fra hinanden hen i sin egen Krog, for at svampe hen. Maden ikke kogt, Stegen raa, dovent Øl og Viin-Slat paa Flaske, Kaffe der smager af Skyllvand og chemiske Svovlstikker; i Haven staaer Alt i Søl og Vand, Levkoierne raadne med en hængende sygelig Blomst endnu, kun Vinka og den amerikanske Mahognibusk grøn. Visne halvraadne Blomster Stilke kneise adelstolte af hvad de var engang, nu Raadenskab. Ikke et Kryb at see; nu gjør Haren Kaal-Vesit, nu er Kaalen hans grønne Skov, til Tak for Vesitten bliver han stegt og beholder Uldvanterne paa for ikke at brænde Fingrene. –“

Optegnelsesbogen maa derpaa have hvilet det meste af de næste halv-

andet Aar. Bl. 23r indføres to Digte fra Roma-Opholdet i Maj 1861; paa Bl. 23v-24r findes to Udkast, der er benyttet i Iisjomfruen, som digtedes denne Sommer, det ene med Overskriften „Svindelen“, d.v.s. Svimmelheden. Mærkværdigt nok følges de paa Bl. 24r af tre Optegnelser, der er skrevet af fra II,3. Bl. 24v er blankt. Bl. 25 indeholder Kladder til tre Digte: Den vaade sorte Snegl ved Rosen sad – (tidligere Redaktion i II,3, Bl. 2r), Jeg er ei længer i Ungdomstid –, og Døds Engelen flyver i slimet Ham –; det første blev trykt 3.11.1867 i Figaro Nr. 84, de to andre efter Andersens Død (SS XII 413 og 406). Og II,2's egentlige Bestand afsluttes saa med to Naturstemninger fra Genfersøen: I Alperne og Montreux 24 Juni 1861 (Bl. 26 r-v).

Dette sidste Stykke frembyder et meget smukt Materiale til at studere Udviklingen fra den første summariske Nedskrivning i Dagbogen til den mere udpenslede Gentagelse i Optegnelsesheftet. Dagbogen 24.6.1861: „Hjemme efter Theebordet lyste Aftensolen mageløst deiligt paa Bjergene, Granerne fik et rødlilla udseende, ganske som blomstrende Lyng, den hvidgule Klippevæg saae ud som glødende, og nu kom paa Bjergene lige over for „Alpeglühen“, det var som en stillestaaende Lavaglød, saa brændende, Skyerne paa Himlen, som den røde Ild.“

Og Optegnelsesheftet (Bl. 26r-v): „Montreux 24 Juni 1861. Hvilken Palet gjemmer saadanne Farver som Luften her, Bjergene og Søen, saa blændende, saa vexlende, saa harmoniske; nu kommer en Solstraale paa den mørke Bjergside og som ved et Trylleri staar der frem en Fløielsgrøn Græsgang; nu i den synkende Sol blusser Granskoven som var det et blomstrende Lyngtæppe der hang ned over den og hvor Træerne slippe og Klippestenene træde frem, de gløde som Ild, det er som Bjerget var Transperent, Solen synker, Skyggen løfter sig Bjerget bliver sortblaae, kun foroven, den høiere Side er som den røde Lava, det er Ild, det er som et Moment fra Bjergdannelsen da disse Masser glødende løftede sig fra Jordens Skjød og endnu ikke ere slukkede; Hvad bruser frem, er det eet af Forverdenens gruvækkende Dyr, dybt nede mellem Viinhaverne bevæger det sig, det er Locomotivet med sit Banetog to ildrøde Øine og en Fjederbusk af Røg der lægger sig som Manke hen af Dyrets Ryg, det skyder frem og strøer under sin Bug Ildblomster, store gnistrende brændende Funker, hør dets Piben, dets Støien, forbi og i Bjergene er Solglandsen forbi de mørke Skikkelser staae som svøbte i Nat mens en tung Sky sænker sig meer og mer som vilde den indhulle Bjerget.“

Der blev ogsaa i II,2, som det var Tilfældet med flere af de andre Optegnelseshefter, nogle Blade tilovers, som den gamle Mand ikke kunde lade være at skrive paa, da han mange Aar efter havde sin Stilebog

fremme. Bl. 27r finder vi en Række Notater med Overskrift: Smaa Plager (hjemme). De stammer fra Vinteren 1870-71 og handler om Andersens Logi i Tordenskjoldsgade 17 hos Frøknerne Rossing, hvad man nemt kan overbevise sig om ved at sammenholde dem med hans Dagbog for 9., 15. og 16.2.1871, og de ligger til Grund for Studentens Beretning om sin nye Huslejlighed i Tante Tandpine. (Se herom i min Afhandling Om Eventyret Tante Tandpine i Festskrift til Paul V. Rubow, 1956, 201-03). Paa Bagsiden af samme Blad har han, vist nogle Aar senere, nedrabet nogle ulæselige Linier, der begynder „Jeg tilbeder Molloch, Jernguden, med Ilden i Maven, Magtens Gud“, en Fantasi over Lokomotivets Tidsalder, Maskinens vældige Kræfter.

De 189 kortere eller længere Smaastykker skyldes ikke alle H. C. Andersen. Som rimeligt er, har han benyttet Lejligheden til at afskrive en Række Citater til senere Brug, som har interesseret eller tiltalt ham: af Novalis, Ingemann, Carl Bagger, Schiller, Geografen J. G. Kohl, Herder, Confucius, Hegel, Emerson o. fl. Vi træffer smaa Excerpter vedrørende nordisk Mytologi, dansk og norsk Overtro.

Endelig har han citeret sig selv. Bl. 20r har han – uvist hvorfor – indført et gammelt „Impromptu over Thorvaldsens Atelier i Nysø-Have 1840“, som allerede stod at læse i Portefeullen for 1840. I et Brev 24. Juli 1856 havde han fortalt Fru Henriette Collin: „i Dag er jeg raskere, kun har jeg en levende Flue i mig, jeg slugte den igaar og er den død, saa gaaer jeg jo om som et levende Gravmonument for en død Flue, det er jo ogsaa frygteligt“ (BEC II 285). Det har moret ham at tænke tilbage paa dette Paafund, og vi møder det igen Bl. 3v: „En Dag var en Flue flyvet mig i Halsen: nu gaaer jeg med et Liig i mig sagde jeg, jeg er et levende Gravmonument for en død Flue!“ Og han har navnlig, sin Sædvane tro, gennemlæst sine tidligere Optegnelseshæfter og foretaget et Udvalg af de ikke benyttede Stykker. To af Aforismerne forekommer endda baade i II,1 og i II,3; nu faar vi dem for tredje Gang: „De to værste Kometer, sagde min Fader, er Tallotteri og Brændeviin“ (Bl. 13r) og „Stereotyp Sjæle med forgyldt Snit“ (Bl. 16r). Fra II,1 er der hentet 5 Optegnelser, 3 staaer Bl. 13r, 2 paa Bl. 16r. Fra II,3 stammer ikke færre end 17 (plus de to Gengangere fra II,1); straks paa Hefkets første Blad (1v) findes 3, paa Bl. 19v ikke færre end 4 og hen mod Bogens Slutning – Bl. 24r – igen 3. Enkelte af disse trofaste Gengangere kom tilsidst til Ære og Værdighed. Vi har lige set, at det var Tilfældet med Verset om den vaade sorte Snegl; mellem dets to Redaktioner var Ideen forresten udnyttet paa Prosa i Eventyret De Viises Steen (SS XIV 124). Flot henkastede Tankesprog som „Han skrev Udødeligheds Patent paa Døgnfluens

Vinge“ (Bl. 1v) og „Han er født under „Hjulbørens Tegn“ 3: maa skubbes frem“ (Bl. 21r) dukker op paa centrale Steder i det seneste Eventyrhefte fra 1872; det første i Tante Tandpine (SS XV 295), det andet i Portnøglen (SS XV 265). Og det er ligeledes under Arbejdet paa Tante Tandpine (1872), at Andersen har fundet frem til følgende Linier, Bl. 19v, der først har staaet, en lille Smule afvigende, II,3, Bl. 12r: „Krybet der lever paa et Blad mægter ikke at oversee det hele Træ, saaledes ikke vi det Verdensrum vi høre til. Om Krybet formaaede at fatte og chemisk forklare hver lille Strækning af Bladet det kryber hen over, dets Verdensviisdom til Træet, til den hele Skov og Omverden var da, som den lærdeste Mands Viden er i Verdens Altet, han staaer som Krybet paa Bladet.“ Og saaledes mediterer Studenten i Eventyret: „Jeg betragtede de mange forgrenede Aarer; et lille Kryb bevægede sig hen over disse, som vilde det gjøre et grundigt Studium af Bladet. Da maatte jeg tænke paa Menneske-Viisdom, vi kravle ogsaa om paa Bladet, kjende kun det, og saa holde vi strax Foredrag over det hele store Træ, Roden, Stammen og Kronen; det store Træ: Gud, Verden og Udødelighed, og kjende af det Hele kun et lille Blad!“ (SS XV 287.)

Et Par Steder tages der Traade op, som blev sluppet i „At være –“. Hr. Svane omtaler i Romanen sin Idé at udgive en Bog „Rednings-Anstalt for glemte Forfattere“ (SS V 266). Den har fremkaldt Aforismen: „Man har RedningsAnstalter for Skinddøde, skulde man ikke kunde faae det for glemte Forfattere“ (Bl. 4r, gentaget 7v og begge Steder forsynet med et Blækkryds), og Tankegangen er præcis den samme i Prologen til Tante Tandpine (SS XV 285–86), hvor Urtekræmmerdrengen, Søn af en Spækhøker, der samler Kræmmerhus-Læsning, baade den trykte og den skrevne i Spækhøkerens Fjerding, den med de gamle Papirer, kaldes „en levende Redningsanstalt for en ikke ringe Deel af Literaturen“. Vi har tidligere (1962 S. 182) citeret Hr. Svanes Planer om en anden Bog: Dommedag i det Store og Dommedag i det Smaa. Niels Bryde siger, da han har hørt hans Forklaring: „Det er altsaa „Dommedag i det Store“, men nu i det Smaa, hvor er der Scenen?“ „I Theatret! og der kan Dommedag behøves – ogsaa for Publicum, det jeg nylig, uden Komplimenter, udtalte mig om. Ved Leilighed skal Du faae en Bid deraf!“ (SSV 475).

Niels Bryde betvivler, at denne Lejlighed nogensinde vil komme. Men nu i II,2 prøver Andersen paa at indfri Løftet fra sit andet Jeg (Bl. 7r): „Dommedag i Theatret. Egentligt er det Dommedag hver Aften i Theatret men Dommene ere saa forskjellige, som hele Folkefærdet og saa maa Dagen derpaa Aviserne være „den mægtige Dommer i Israel“. Oppe i Maanen og den er nu Jordens Drabant, og skal i Stort og Smaat forfær-

deligt abe os efter, oppe i Maanens Hovedstad er der et Theater, som vort, med Kræfter som vort, med Publicum, som vort. Der blev givet en lyrisk Tragedie, af dem man skal læse og ikke see; første Elsker gjorde umaadelig Lykke ved at holde sin Mund, det vil sige ved at pausere, holde op mellem hver Tanke, saa at Folk kunde faae Tid til at smage paa den og see paa ham, for han var en kjøn Karl, og det gjør meget, især hos Fruentimmerne. Imidlertid var der dog en skikkelig Mand, som under Forestillingen faldt isøvn og fra ham have vi Historien, telegrapheret os paa en Maanestraale; saadanne Correspondenter have vi paa Maanen, Uranus, Venus etc. – men nu høre vi Maane-Telegramet, Historien der om Dommedag i Theatret. Forestillingen var forbi, Lyset slukt, Døren lukket, her var Dommedag. Kontroleuren stod ved Døren, Publicum kom, men maatte først vise deres Characterbog om de turde være mælende eller umælende, ja de maatte endogsaa give deres Tankes Vidnesbyrd. osv – – osv – osv.“

Der kom altsaa ikke rigtig noget ud af det. Men – som det ofte gik – Digteren nænnede ikke at lade en Idé helt falde, hvis den paa nogen Maade senere lod sig føre ud i Livet, selvom den skulde virke som et Fremmedelement i en ellers organisk Sammenhæng. Da han 1866 skrev og udgav sin lystige Historie om „Moster“, alle Tidens Abonnere, indsmuglede han Agent Fabs Beretning om Dommedag paa Theatret, skønt den godt kunde have været undværet. Her erstatter Agentens forskellige satiriske Paafund Forlæggets intetsigende „osv. – osv. – osv.“; det kunstige Maanesceneri forsvinder helt. Tilbage bliver: „Controleurerne stode ved Dørene, og hver Tilskuer maatte vise sin aandelige Skudsmaalsbog, om han turde komme ind med løse Hænder eller bundne, med Mundkurv eller uden Mundkurv“ (SS XV 111).

Straks paa Hefkets første Blad (Bl. 11) har H. C. Andersen nedskrevet en kostelig Erindring om en af sine allertidligste københavnske Velgørere, Solodanser Carl Dahlén, Lærer ved Det kgl. Teaters Danseskole. Hans Hjem var det første, der aabnede sig for den fattige Dreng, hvad han med Taknemlighed mindedes baade i *Levnedsbogen* (1926, 64) og i *Mit Livs Eventyr* (MLE I 65); det første Sted staar der smukt: „Manden førte mig hjem og hans godmodige, hjertelige Kone følte ret min Nød, uden at jeg mærkede det, thi jeg var glad, næsten hver Aften kom jeg der i Huset“. Andersen blev Elev paa hans Danseskole i Sommeren 1820 og optraadte som bekendt som en Trolde i Dahléns Ballet *Armida*, der havde *Première* 12.4.1821: „Man fortæller om Dahlén at han var saaledes til at give sig i Snak med Folk at han aldrig kom hjem i rette Tid. „Der kommer Fader oppe i Gaden!“ sagde ved Middagstid Datteren,

„ja siig saa til Pigen at hun sætter Gryden paa igjen“. „Nu staaer Fader og taler med en Mand!“ – ja siig saa at hun tager Gryden af igjen, ellers bliver Maden for meget kogt. Nu kommer han, ja lad saa Gryden komme paa igjen; nei nu taler han med Een! saa, lad Gryden blive af. Og Manden talte, en ny kom til, saa holdt han med den ene Haand fast paa den første, talte med den anden og vinkede af en tredje han saa komme, denne vilde han ogsaa have fat paa. –“

I Sommeren 1872, da Digteren arbejdede paa et af sine allersidste Eventyr, Portnøglen, som rummer Minder fra hans Ungdom, havde han II,2 fremme. Det lille Optrin blev, som alle der kender Historien husker, anbragt straks i dens Begyndelse som et Hovedmoment i Karakteristiken af den elskværdige Hovedperson Kammerraaden (SS XV 265; smlgn. Anderseniana 2. R. IV, 1960, 247-48).

Personlige Oplevelser kan ofte gemmes i en enkelt Sætning: „„De skulde ikke optræde saa overlegen!“ sagde min Skolemester. „Tilgiv! Naturen gaaer over Optugtelsen!“ sagde jeg.“ (Bl. 10v; Ordene „sagde min Skolemester“ og „sagde jeg“ er en senere forklarende Tilføjelse). Eller denne (Bl. 21r): „Troer De, spurgte en Frue, at De har bedre Forstand end jeg; jeg tror det ikke“. Meget personligt opfattet og gengivet er et Skænderi med en unævnt stædig Veninde, der – som det hedder i en umiddelbart følgende Optegnelse (begge Bl. 21r) – var „seig i sin Mening“ akkurat ligesom H. C. Andersen selv, der altid vilde have det sidste Ord: „Drillepose tilvisse! der blev sagt „at pille Kartoffler!“ det kalder andre Folk at skrælle Kartoffler! – „ja det er noget Andet, man skræller naar man tager mere end Skindet med, f. Ex et Æble!“ da kalder man det der falder [af] Kartofflerne, Kartoffelskrællingen, – „Det er nu Brug i Deres Kreds! – og De taler efter Deres Kreds;“ – Men naar man forklarer Dem, maa De gaae ind paa hvad der gives Grunde for, naar De Ingen kan fremføre – „Det behøves heller ikke – jeg har det af Talebrugen, jeg bruger det, vore bruger det – alle Fornuftige bruger det – og De er et Fæ!““

Omgivelserne er taget paa Kornet i et længere satirisk Stykke om Landjunkeren (Nr. 1 i en paatænkt Række Characterer), der navnlig indeholder Beklagelser over, hvordan Herregaardens Gæst snydes for den lovede Køretur af Hensyn til Hestene og under Paaskud af det truende Regnvejr (som udebliver!) (Bl. 14r). Digteren havde til sin Ærgrelse oplevet Situationen ikke een, men flere Gange. Andre fornemme Bekendte faar følgende Salut (Bl. 14v): „I vore Dage er det en Ulykke at et Hof er for bornert i sin nære Omgivelse, de opfatte dumpt og udtale deres Sympati og Dumhed, støtter den med Ytringer af deres høie Herskaber

efter deres Opfattelse og dette spredes da ud af deres Omgivelse. – (Vedel Heinen hos Enkedronningen, Carstenskjold hos Kongen, hvor have de ikke talt ubetænksomt).“ Kombinationen af Kammerherre J. C. F. v. Wedel-Heinen som Hofchef hos Enkedronning Caroline Amalie og Ritmester à la suite i Kavalleriet L. v. Castenschiold som Adjudant hos Kongen (Christian IX) forekommer i Statskalenderen kun 1864–66. Optegnelsen maa altsaa være senere end sine Omgivelser, hvad ogsaa den flygtige Skrift og Optegnelsens Plads paa Bladet bekræfter. Digteren har fundet en omtrent blank Side midt i Bogen, som han kunde skrive paa.

Det følgende Stykke maa have en levende Model i Tankerne, hvilken ved jeg ikke (Bl. 10r): „Hvert Menneske har to Sider, aldeles forskellige, man kjender neppe Præget igjen. Saaledes MM. Han er den ædleste opofrende, hjælpsomme, utrættelige i god Gjerning – og den største Egoist, hans Anskuelse den eneste rigtige i enhver Retning, i et hvert Fag, han er forkjælet af sin Omgivelse, taaler ikke man taler mod ham, men nok for hans Meninger. Det er galt at vor Herre ikke har skabt ham først og spurgt ham til Raads.“

Vejen er ikke lang fra en Betragtning som denne til de almindelige Reflexioner, af hvilke Heftet ifølge sin Karakter indeholder adskillige. H. C. Andersen vilde ikke ligne sig selv, hvis han ikke benyttede Lejligheden til at give den hadede Kritik et Spark: „Recensenten, naar han nu har gået ud og er væk, kommer en ny Køter“ (Bl. 4r). Som Modsætning til den slemme Anmelder priser han den gode Læser – Aforismen findes baade Bl. 5v og 7v, sidstnævnte Sted forsynet med Blækkryds og overstreget med rød Blyant som ekstra vigtig: „Man udsætter en Priis for det bedste Digterværk, man skulde hellere udsætte en Priis for den bedste Læser af det“. Om Digteren antydes det lidt bittert, at hans ubemærkede Plads i Samfundet dog kan have sine Fordele: „At mangen Digter (eller Kunstner) bliver en Deel overseet selv i den daglige Omgivelse, har for en Digter ogsaa sit Gode, det er maaskee en Gave af en mægtig Fee ved hans Vugge, at i hans Nærhed skulle Folk ikke finde det værd at holde Drapperiet sammen om sig.“ (Bl. 12v). – Gyldighed for alle har en Bemærkning om skjulte Fjender og Bagtalere: „Man kan have en Fjende der ikke selv gjør os nogen Fortræd, men han kan være Slibestenen der væsser Kniven“ (Bl. 3v). – Eller om Modgang i Verden: „Af Alt kan man lære Noget, selv af Landeveien! see, hvor steil den gaer i Veiret, man skulde tro, langt fra, det var en Obelisk der stod i det Grønne; og den Høide skal man opad, det seer tungt ud, halv umueligt, men man skal; saaledes ogsaa med Modgang, der ligger for os; men gaae til, gaae op ad Veien og den synes at jevne sig foran een, man kommer

der igjennem og saaledes ogsaa gjennem Modgang, hvor høit den steilede.“ (Bl. 9v). – Den ordensglade Digter klager over Hæderstegnets Devaluering: „Hvad er en Ridderorden? Et helligt Tegn, et Hæderens! og nu – tidt sjunket ned til Drikkepenge fra Fyrsten for et Ærinde, *Stambogsblad* skrevet paa Ledsagerens Bryst af en fyrstelig Ven.“ (Bl. 19v).

Vi kan gaa let henover nogle Eventyrmotiver, der ikke blev udført, og som næppe heller fortjente at blive det. Bl. 8r er der Oplæg til en Historie over Temaet: „Han har ikke gjort en Kat Fortræd“. Bl. 19r træffer vi et makabert og smagløst Paafund, der skulde have været anvendt i en af de ræsonnerende Betragtninger, der er lagt i Munden paa Taarnvægteren Ole: en ung Læge, der „havde brugt en Menneske Pandeskal til at gjemme sit Blanksværte i, som Karlen børstede hans Støvler med“; Andersen lod det klogeligt falde. Verden har vist heller ikke tabt ved, at en religiøs Meditation om Livet som en Maskerade ikke naaede ud over en Optegnelse paa en halv Snes Linier (Bl. 22v). Men størst Interesse knytter der sig naturligvis til de Optegnelser, som han fandt Anvendelse for i sin Digtning, baade i den Periode, som Hæftet dækker, og i Aarene fremefter lige til det sidste Eventyrhæfte.

Til den store Fortælling En Historie fra Klitterne, skrevet i Efteraaret 1859 og udkommet 4.12. samme Aar (med Aarstallet 1860) i Nye Eventyr og Historier, 1. R. IV, har jeg kun fundet een Optegnelse benyttet. Den staar Bl. 5r i Spidsen for Afsnittet Dansk Overtro: „Den som syer et Andenæb i sin Buxesøm bliver elsket af alle Fruentimmer“. I Historien siger den gamle Fisker om den letsindige Morten, at han „maatte nok gaae med et Andenæb syet i Buxerne, siden Pigerne bleve saa hart forliebte i ham“ (SS XIV 304-05).

Eventyret Flyttedagen hører til Serien om Taarnvægteren Ole; det er trykt første Gang i Illustreret Tidende 12.2.1860. Optakten med Juletræet paa Skraldevognen nævnes allerede 16.2.1855 i et Brev til Henriette Wulff som en Historie „fra Skraldemandens Vogn“; endnu 25.2. samme Aar meddeler Digteren sin Veninde, at han skriver paa „Skraldemanden“ (HW II 195-96, 199). I II,2 har han saa smaa fem Aar senere fundet Idéen til sidste Halvdel af det ret korte Eventyr, og i denne sidste Halvdel har han yderligere (som omtalt 1962 S. 162) faaet anbragt „hiin franske Konge, hvem Folket reiste et Monument af Sneen,“ – Prof. Dutton højlovlige Ihukommelse. Bl. 12v, altsaa fra April 1859, læses følgende, der kan sammenholdes med Eventyrets Tekst (SS XV 103):

„Døden er Færgemand siger man, sætter Folk over Forglemmelsens Flod; Døden er saa meget, han er Passkriver, han giver Skudsmaalsbog, han er Udbetaler, i det den Døde gaaer herfra. Han giver hver sin Tære-

penge, den de selv har sparet sig sammen og stukket i Bøssen da de levede her. Han kører om med en stor Vogn – ja den kan rigtignok kaldes Ligvognen – det er en Omnibus, en fløtte Omnibus, fuld af Presenter, hver faaer sin, tidt lille som en Ært, men en Ært kan skyde ud til en blomstrende Ranke; Han kommer til den mægtige Regent for hvem Millioner bøiede sig, Døden staaer opreist rækker ham en Drik, uden Komplimenter, han maa drikke den, reen og puur er den! alle Tanker klares, alle gode ædle Følelser blive vakt og han seer og fornemmer hvad han før ikke vilde see, ikke gad see, eller fornemme og han fornemmer Straffen i sig selv, det er en gruelig Stemning han gaer ind med for sin Konge og Dommer Gud! – Her giver Døden et stakkels Barn, der altid var Skrumpelskud og sad paa Dørtærskelen, sin fattige Skammel, men den løfter sig til en Trone, straalende som Guld, blomstrende, duftende som en heel Løvhytte, der løftes og bæres ind i Glands og Glæde. Var det Blomster eller Sommerfugle, yndige Collibri, levende Fugle var den hele Pragt, Blomster som kunde flyve og synge de bar hende bort fra Savn og Sorg. –“. Enhver kan ved at slaa op i Eventyrbogen forvisse sig om, hvor meget dette Stykke vandt i den endelige Redaktion ved en grundig og omhyggelig Omarbejdelse!

I Dresden sammenskrev H. C. Andersen 22.10.1860 (Dagbogen) et lille ubetydeligt Eventyr Man siger – (Coll. 36, 4to, V, 3) – i Virkeligheden kun en Samling løse Indfald uden indbyrdes Traad. Han opgav at lade det trykke; Stumper af det blev reddet over i Det nye Aarhundredes Musa (1861), Folkesangens Fugl (1864), Gudfaders Billedbog (1868) og Tante Tandpine (1872). Det kvikkeste Stykke blev ikke benyttet; det er hentet fra vor Optegnelsesbog Bl. 1 r: „Kunstkjenderen Professor * stod og saae paa Havet og Bølgeslagene: Det er superb og rigtigt! sagde han. Og vor Herre tog Hatten af og sagde „tak!““ Manuskriptet til Man siger – ændrer ikke stort i Ordlyden: „Man siger og det skal være ganske vist hvad man siger at en af de strænge Kunstkjendere forleden stod ved Havbreden og saae paa Bølgeslagene. Det er superb, sagde han, superb og rigtigt aldeles rigtigt og vor Herre tog Hatten af og sagde: Tak Hr. Professor.“

Den store Digter producerede ofte stødvis, i Ryk. Efter Maaneders Uvirksomhed kom Aanden pludselig over ham og i Løbet af faa Uger havde han Stof nok til et helt Eventyrhefte. Nye Eventyr og Historier, 2. R. I, der udkom 2.3.1861, er Resultatet af en saadan hektisk skabende Periode. Af dets syv Eventyr havde kun eet – De Vises Steen – været trykt tidligere; de seks andre var blevet til mellem 5.12.1860 og første Uge af Februar 1861. Heraf har de fire Interesse i denne Forbindelse:

paa Basnæs skrev Andersen Skarnbassen (30.12.) og Sneemanden (31.12. og 1.1.); efter Juleferien staar der 15.1. i Dagbogen: „Skrevet om I Andegaarden“; og 8.2. ses af et Brev til Fru Scavenius paa Basnæs (H. C. Andersens Hus, Odense), at Det nye Aarhundredes Musa er „skrevet herinde i Byen“, d.v.s. i Januar 1861.

Paa sin Vandring ud i Verden kommer Skarnbassen i Eventyret af samme Navn ud for et voldsomt Regnskyl; den søger Ly i noget vaadt Linned, der ligger paa Blegen. I Morgenstunden vover den sig ud; „den var saa ærgerlig over Klimatet“. I venstre Spalte citeres nu en Optegnelse fra Bl. 3v; i højre fortsættes Eventyrets Tekst (SS XIV 337):

Regnen skyllede ned, der laae Linned paa Blegen, og paa Linnedet sad to Frøer, de sagde:

„Det er et velsignet Veir! det forfrisker og saa holder Lintøiet her saa deiligt Vand, saa det kriller i Bagbenene, som om jeg skulde svømme!“ –

„Jeg gad nok vide,“ sagde den Anden, „om Storken deroppe paa sine mange Reiser i Udlandet har fundet et bedre Climat end vort;

saadan en Rusk og saadan en Væde! det er ligesom man laae i en vaad Grøft.“

Bevares, hvilken Skylregn der styrtede! . . . Der sad paa Linnedet to Frøer; deres klare Øine lyste af bare Fornøielse. „Det er et velsignet Veir!“ sagde den Ene. „Hvor det forfrisker! og Lintøiet holder saa deiligt sammen paa Vandet! det kriller mig i Bagbenene, som om jeg skulde svømme.“ „Jeg gad nok vide,“ sagde den Anden, „om Svalen, som flyver saa vidt omkring, om den paa sine mange Reiser i Udlandet har fundet et bedre Climat, end vort; saadan en Rusk, og saadan en Væde! det er ligesom om man laae i en vaad Grøft! er man ikke glad ved Det, saa elsker man rigtignok ikke sit Fædreland.“

Bl. 9r staar der et Blækkryds ud for denne Optegnelse: „Vor Søn er blevet forlovet, han er ikke Noget og har ikke Noget, men Forlovelsen holder ham i Ungdoms Aar fra Udskeielser og er ham en Spore til at bestille Noget. Det er igrunnen glædeligt – Vor Søn siger Andre Forældre om deres, er lidt ung, maa løbe Hornene af sig, det er bedre end at forlove sig uden at have Noget, løbe sammen til daarlig udsigt! – lad ham rase ud – det er vist glædeligt.“ Da Skarnbassen forlader de regnglade Frøer, træffer den under et Potteskaar flere Ørentviste-Familier. „Hunnerne ere især begavede med Moderkjærlighed“, siger Andersen (og heri giver Zoologerne ham Ret, se R. Spärck i Anderseniana 2. R. IV, 1960, 202);

„derfor var ogsaa hvers Unge den kjønneste og klogeste“. Saa tager han II,2 frem og forvandler med et Pennestrøg sine lovende unge Mennesker til vore sorte mindre appetitlige Venner: „Vor Søn er bleven forlovet,“ sagde een Moder, „den søde Uskyldighed! hans høieste Maal er en Gang at kunne krybe i Øret paa en Præst. Han er saa elskelig barnlig, og Forlovelse holder ham fra Udskeielser; det er saa glædeligt for en Moder.“ „Vor Søn,“ sagde en anden Moder, „kom lige ud af Ægget og var strax paa Spil; det sprutter i ham, han løber Hornene af sig. Det er en uhyre Glæde for en Moder! Ikke sandt? Hr. Skarnbasse!“ (SS XIV 338).

Nederst paa Bl. 2v, mellem Optegnelser, der allersenest maa stamme fra Vinteren 1859, træffer man til sin Forbavselse: *Sneemanden*. „Det knager i mig saa deiligt koldt er det! jeg har Øine“ [mere findes ikke]. Dagbogen giver som bekendt helt andre Tidsbestemmelser: 31.12.1860: „Kille Frost under Fodsaalen . . . i Dag skrev jeg et Eventyr Sneemanden“. 1.1.1861 (det var den Dag 10 Graders Frost; Sneen var „som oversaaet med Diamanter“): „Reenskrevet Eventyret Sneemanden“. Men Optegnelsen er aabenbart en Interpolation et Sted, hvor der i Heftet har været en halv Side tilovers.

Til I Andegaarden er der blevet gemt en Morsomhed, hørt paa Jyllandsrejsen 1859 og overstreget i II,2 med rød Blyant: „*fra Nørre Vosborg*. Der blev sagt om en gammel And at den gik i Ællingedom!“ (Bl. 15v). Det bliver i Eventyret til: „den vittige Ælling sagde om den Portugisiske, at den Gamle gik snart i „Ællingedom“, og saa skrattede de andre Ænder, „Ællingedom! han er mageløs vittig!““ (SS XIV 357).

Alt dette kan naturligvis forekomme lidt ubetydeligt, selv om dog de to Episoder, der er benyttet i Skarnbassen, siger et og andet om Digterens Arbejdsmetode. Vil man have et virkeligt Indtryk af, hvor grundigt Optegnelsesheftet er studeret under Nedskrivningen af et Eventyr, saa lønner det sig at gaa til Samlingens sidste Stykke, Det nye Aarhundredes Musa. Der er her, som bekendt, hverken Tale om et Eventyr eller en Historie. Mest ligner Det nye Aarhundredes Musa et Essay af den gamle engelske Type, en Række Indfald og Betragtninger, indbyrdes meget løst forbundne. Digteren selv kalder det i sit Brev 8.2.1861 til Fru Scavenius paa Basnæs for „et Slags poetisk Høisang i Prosa“. 10.2. skriver hans Ven Juristen Adolph Drewsen i sine Optegnelser: „A. forelæste mig i Dag for 2den Gang hans „Det nye Aarhundredes Musa“, som han erklærer for noget af det genialeste, han har skrevet, og som han har omskrevet 11 (elleve) Gange, før det kom i sin nærv. Form“ (Personalhistorisk Tidsskrift 11. R. IV, 1943, 144).

I det følgende meddeles i venstre Kolonne Brudstykker af den trykte

Redaktion i Tekstens Rækkefølge, i højre de benyttede Optegnelser med Angivelse af Findestedet i Heftet. Man vil her tillige se, hvorledes Forfatteren paa forskellig Maade (med Blækkryds over eller ved Teksten, Overstregninger med Blæk eller Blyant) markerer, at han har benyttet en Optegnelse. Undertiden udføres en Tanke nærmere, undertiden forkortes og strammes en længere Udvikling. Indenfor samme Periode, ja, indenfor samme Punktum placeres forskellige Betragtninger, mellem hvilke der tidligere ikke eksisterede nogen Forbindelse. Undertiden er det enkelte Ord, der fanger hans Opmærksomhed („Edda betyder Mormorsmoder“) eller en overraskende Kombination af Navne (Eivind Skaldaspiller og Firdusi); i eet Tilfælde forstaar man kun Tekstens Mening paa Baggrund af Optegnelsen („Bidpais guldkrønedede Fabel om Rævens List og Lykke“). Vi ser, hvorledes han har bladet II,2 igennem paa Kryds og Tværs for at finde frem til sine Guldkorn, og at han serverer dem i en helt anden Rækkefølge end den, de oprindeligt var nedskrevet i:

Det nye Aarhundredes Musa.

SS XIV 360-65

S. 360: i vor travle Tid . . . hvor man klarlig veed, at det meget „Udødelige“, Nutids-Poeter skrive, i Fremtiden maaskee kun eksisterer som Kulindskrifterne paa Fængselsmurene, seet og læst af enkelte Nysgjerrige. . . .

Nei, der gives endnu Mennesker, som paa deres „fri Mandag“ føle Trang til Poesien og da ganske vist, naar de fornemme denne aandelige Knurren i deres respektive, ædlere Dele, sende Bud i Bogladen og købe for hele fire Skilling Poesie, den bedst anbefalede; Nogle lade sig vel nøie med den, de kunne faae i Tilgift, eller ere tilfredsstillede ved at læse en Stump paa Kræmmerhuset fra Urteboden; den er billigere, og Billigheden i vor travle Tid maa der tages Hensyn til. . . .

Coll. 41,4to. II,2

Bl. 1 v: Hvad Herligt mangen Dichter skriver, staaer engang maaskee som Kulindskrifterne paa Væggen i et gammelt Fængsel Nysgjerrige besøge og beskue. [Forsynet med Blækkryds; overstreget med Blyant og Blæk.]

Bl. 9 v: Der er Mennesker som virkelig ved Helligdage have Trang til Poesie og da naar deres Aands Pindse-Flammer komme over dem sende Bud i Bogladen og købe for fire Skilling Poesi,

Andre lade sig nøie med at bede om at faae den i Tilgift, eller nøies med den de kan læse paa Kræmmerhuset fra Urteboden. [Overstreget med Blæk.]

hvad er, skulle vi en Gang tale ret fornuftigt, hvad er *Poesie*? Disse klingende Udslyngninger af Følelser og Tanker, den er kun Nervernes Svingninger og Bevægelser. Al Begeistring, Glæde, Smerte, selv den materielle Stræben er, sige de Lærde os, *Nerve-svingninger*. Vi ere Enhver – et Strængespil.

Men hvem griber i disse Strænge? Hvem faaer (S. 361) dem til at svinge og bæve? *Aanden*, den usynlige Guddoms-Aand, som lader, gennem dem, klinge *sin* Bevægelse, *sin* Stemning, og den forstaaes af de andre Strængespil, saa at de klinge derved i sammen-smeltende Toner og i Modsætningens stærke Dissonanser. . . .

S. 362: Hendes Amme har sjunget for hende af *Eivind Skjaldespiller* og *Firdusi* . . .

Meget, altfor Meget har hendes Amme fortalt hende; hun kjender *Edda*, den gamle Ur-Mormors Moders gruvækkende Sagaer, hvor Forbandelserne suse med blodige Vinger. . . .

Bidpais guldkronede Fabel om Rævens List og Lykke. . . .

Bl. 4r: Lærde sige at vore Følelser og Tanker opstaae ved Nervernes Svingninger og Bevægelse, Begeistring, Glæde, Smerte, – vi ere et Strængespil, javist!, en underlig Harpe med tusende Strænge.

Men hvem griber i disse Strænge, og faaer dem til at svinge og bæve – Aanden. Den usy[n]lige Guddoms Aand, som lader gjennem dem klinge *sin* Bevægelse, *sin* Stemning; og det forstaaes af den beslægtede Aand, saa atter Strængespillet der klinger i sammen-smeltende Toner, eller i Modsætningens stærke Dissonanser. [Overstreget med Blyant.]

Bl. 3v: Eivind Skjaldespiller synger ikke som Firdusi, og dog ere de begge Digtere. [Gentages Bl. 5v:] Eivin Skjaldespiller synger ikke, som Firdusi, men begge vare dog Digtere.

Bl. 2v: *Edda* betyder Mormorsmoder.

[En længere Optegnelse Bl. 7v om Bidpai begynder:] *Bidpai* var Bramin i det sorte Indien og levede under en mægtig indiansk Konge Dabchelim, der hersked fra Verdens Havet, Coromandel Kysten til Ganges og Øen Ceylon; skrev om Løven der blev bedraget af Ræven, den stakkels Oxe som blev sønderrevet og Rævens endelige

S. 363: Hun er løst fra den Uro, som jager Alpernes Gemser, og dog higer hendes Sjæl efter Livets Salt, som Gemserne efter Bjergets; der hviler i hendes Hjerte en Ro, som i Hebræernes Oldtids Saga, denne Røst fra Nomaden paa de grønne Sletter i de stille, stjerneklare Nætter, og dog svulmer i Sangen Hjertet stærkere end hos den begeistrede Kriger fra Thessaliens Bjerge i den græske Old. . . .

S. 364: hendes Flugt frem for os vil være som fra *Thespis*-Kærren til Marmor-Amphitheatret.

Hun slaaer ikke den sunde Mennesketale i Stykker og klinker den sammen til et konstigt Klokkespil med indsmigrende Klang fra Troubadour-Tourneringerne.

Ikke vil hun stille Versemaalet som Adelsmand og Prosaen som den Borgerlige! jævnsides staae de i Klang, Fylde og Kraft.

Straf, og belærte saaledes sin Fyrste. Kongen gjorde *Bidpai* til sin første Minister, satte en Krone paa hans Hoved.

Bl. 15r: Jeg er urolig som Alpernes Gjemsers, min Sjæl higer efter Livets Salt, som disse efter Bjergets. [Overstreget med Blæk og Blyant.]

Bl. 5v: Der er en Ro i Hebræernes Oldtids Sagn, der tyder paa Nomaden paa de grønne Sletter i de stille stjerneklare Nætter, medens Grækerne synge vildt, som en begeistret Kriger fra Thessaliens vilde Bjerge. [Forsynet med Blækryds; overstreget med Blyant.]

Bl. 3v: Fra Thesbisbærmen sprang den æschyloske Drue, Karren forvandlede til det marmorne Amphitheater.

Bl. 18v: De gør Vers, ja, det vil sige de slaae den sunde Mennesketale i Stykker og klinge den sammen, som et chinesisk Klokkespil, bare for at det kan klinge; i ældre Tider skrev man Vers der saae ud for Øiet, der som Havebe[d] danner Figurer, Vaser og Hjerter; nu blive vi ved at faae chinesisk Klokkespil. Den Digtars Vers som ikke er Poesi naar de sættes om i Talesprogets Prosa, har aldrig været andet end Klang og rythmiske Kunster. Kald Tale sproget kun Hverdagsklæder og Verseformen Søndags Kjole, det Egentlige lig[g]er indeni. Tale sproget, som vor Moder lærte os

det har sit rythmiske Bølgeslag, det gaaer ei paa „Fødder“, men efter Hjerteslag og Ørets naturlige Harmoni. Poesien fra Blomst til Rod groer frem i Menneskets Tale, som Lothus Blomsten i Ganges Strømmen, men det er som Troels siger, at prædike i en Løgte; de slaae den sunde Menneske Tale i Stykker og klinker den sammen til et chinesisk Klokkespil og er der saa en Traad deri om „Øllebrød“ og „Kjærlighed“ og lidt maskeret Uanstændighed, saa er det et Mesterværk. Prosa, som min Moder talte den, som mit Hjerte synger den, bølgende, deilig og frisk, bær mig til Skjaldens Throne! Du mægter det, om ikke iaar eller adaare, saa dog altid engang! [Forsynet med Blæk-kryds.]

Ikke vil hun meisle ud af Islands Sagablokke de gamle Guder! de ere døde, der er ingen Sympathie for dem i den nye Tid, intet Slægtskab! . . .

S. 365: hernede maac Tider og Folkeslægter forsvinde, og kun et lille Billede af hver, indesluttet i Ordets Kapsel, svømmer paa Evighedens Strøm som Lotusblomst, og siger os, at de Alle ere og vare Kjød af vort Kjød, i forskjellig Klædning; Jødernes Billede straalet fra *Bibelen*, Grækernes fra *Iliade* og *Odyssee*, og vort —?

Bl. 15v: Den nordiske Oldtid er uddød; Øehlenschläger restaurerede de gamle Helte og Guder, der med maa det blive, Middelalderen er os nærmere, den løber der endnu Traade fra til os. —

Bl. 15r: Tider og Folkeslægter forsvinde og kun et lille Billed bliver om hver indesluttet i Ordets Kapsel, men vi see det er Kjød af vor Kjød, skjøndt i forskjellig Dragt. Jødernes Billed er *Bibelen*; Grækerne have deres i *Iliaden* og *Odyseen*. [Forsynet med Blæk-kryds; overstreget med Blæk og Blyant.]

Sommeren 1861, da Andersen var i Schweiz, har han, i al Fald til og med 24.6., gjort Indførsler i II,2. Han har altsaa ført sin Studiebog endnu medens han var optaget af at skrive sin nye store Historie, Iisjomfruen, der 18.6. (i Bex) omtales for første Gang i hans Dagbog som „Historien om Alpejægeren“. Han fortsatte den i Montreux og i Brunnen; Iisjomfruen fik sin endelige Form paa Godset Maxen ved Pirna hos hans Venner Serres – navnlig i Dagene 1.–10.8. var han flittig – og den blev renskrevet hos Ingemanns i Sorø (Dagbogen 30.8.). Trykt blev den som Hovedstykket i Nye Eventyr og Historier, 2.R. II (1862), der udkom 25.11.1861.

I Slutningskapitlet føler Rudy og Babette i den vidunderlige Aften ved Gensersøen den højeste Lykke – „Mere har Jorden ikke at give mig!“ sagde Rudy – umiddelbart før den tragiske Katastrofe sætter ind. Som Naturakkompagnement til denne Hovedscene skildrer Digteren Alpegløden under Solnedgangen, som han havde skitseret den i sin Dagbog 24.6. og videre udført Beskrivelsen i Optegnelsesheftet, tidligere citeret S. 123. Sammenlign hermed SS XIV₄₁₂: „Alt rundt om straaede i Glands af den synkende Sol. Granskovene paa Bjergene fik et rødilla Udseende ganske som blomstrende Lyng, og hvor Træerne slap og Klippestenen traadte frem, glødede den som om Fjeldet var transparent; Skyerne paa Himlen lyste som den røde Ild, den hele Sø var som det friske, blussende Rosenblad. Alt som Skyggerne løftede sig, op ad Savoyens sneedækkede Bjerger, bleve disse sortblaae, men den øverste Tinde skinnede som den røde Lava, den gjenviste et Moment fra Bjergdannelsen, da disse Masser glødende løftede sig fra Jordens Skjød og endnu ikke vare slukkede. Det var en Alpegløden, som Rudy og Babette aldrig troede at have seet Magen til. Det sneedækkede Dent du Midi havde en Glands som Fuldmaanens Skive, idet den løfter sig i Horizonten.“

Hermed er det fornemste Bidrag, som II,2 har ydet den store Schweizer-Fortælling, paapeget. Et Par Sætninger i Beskrivelsen af Svimlen, der paa Iisjomfruens Befaling søger at lokke Rudy i Afgrunden (SS XIV₃₇₁), er hentet fra Stykket Svindelen (Bl. 23v), aabenbart skrevet i Schweiz. Morsommere er det dog, at en tidlig Optegnelse, der ikke har noget med Rejsen 1861 at gøre, ogsaa har fundet sin Plads i Iisjomfruen: „„Hvad er den største Lykke?““ *Rotterne* sagde det var at æde Tællelys og at have fuldtop af fordærvet Flæsk, den Dovne at sove til mit [!] paa Dagen, den Lærde at gjøre nye Opdagelser etc.“ (Bl. 9r, umiddelbart efter *Vor Søn er blevet forlovet*).

Da Rudy efter en Kurre paa Traaden er blevet forsonet med Babette (Kap. XIII), siger Stuekatten (SS XIV₄₀₈₋₀₉): „Nu er det overstaaet!“

sagde *Stuekatten*. „*Rudy* er her igjen, de forstaae hinanden, og det er den største Lykke, sig de“. „Jeg hørte i Nat,“ sagde *Kjøkkenkatten*, „Rotterne sig, den største Lykke er at æde Tællelys og at have fuldt op for sig af fordærvet Flesk. Hvem skal man nu troe, Rotterne eller Kjærestefolkene?“

Mellem Bl. 26 og 27, Solnedgangen over Lac Lemman og de „smaa Plager“ hjemme hos Pensionatsfrøknerne i Tordenskjoldsgade, ligger der ti Aar, men det betyder ingenlunde, at II,2 i Mellemtiden har været gemt og glemt. Digte som Den vaade, sorte Snegl ved Rosen sad – (se S. 123) eller Verset til Bjørnson: Du Norges Træ med Frugt og Blomst og Knop (Bl. 23r, skrevet i Rom 16.5.1861 foran i „de fire Hefter Eventyr og Historier“; jvnfr. RD 146) blev befordret i Trykken, og for en lang Række Prosaarbejders Vedkommende tyede Andersen til sit Stilehefte; omtalt er i den Forbindelse allerede Moster, Laserne og Portnøglen.

I Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen (skrevet i Juni 1865, udkommet 17.11. samme Aar i Nye Eventyr og Historier 2.R.III) taler Konen om „Poesie paa Flasker“ (SS XV 25), hvormed aabenbart menes Eftersnakkernes og Epigonernes Produkter. Udtrykket er hentet fra Bl. 22v, men var her brugt i en anden og mere positiv Betydning:

„Man har nogle Mavedraaber, der kaldes Roberans Draaber og der staar skrevet paa Flasken at de varmer Maven og giver godt Humeur, man kan tage dem i Vin og Brændeviin. Der er nogle Draaber der kaldes Poesie, de ere endnu mere styrkende, det vil sig naar man ikke er rent opgivet, rent Kadaver; det er en Livs Elixir man har der, denne har Livsens Draaber, de kaldes Poesi paa Flasker. Boghandleren er Apotheker træd ind hos ham, see paa Hylderne . . .“

Gudfaders Billedbog blev paabegyndt 15.3.1867, men først gjort færdig i Januar 1868 og trykt 19. og 26.1., 2.2. samme Aar i Illustreret Tidende Nr. 434–36. Rammen om denne Københavns Historie er en rigtig Billedbog af dem, som den fingernemme Digter klippede og klistrede adskillige af til sine Venners Børn (se Erik Dal i Anderseniana 2.R.IV, 1961, 341). „Paa Bindet havde Gudfader skrevet: Riv Bogen i Stykker, det siger ei stort, / Værre har andre Smaa venner gjort“ (SS XV 122). Verset har staaet i en af hans rigtige Billedbøger, thi II,2 Bl. 3r læser vi: „Med en Børnebilledbog: Riv Bogen i stykker, det siger ei stort, / Værre har andre Smaa venner gjort! og det kan man nu ogsaa sig om Historien.“ Og II,2 fortsætter: „og i Bogen stod det Vers ved Billedet af *Kreml*.

Slot med Taarne
Høivelbaarne!
Lange Gange,

Mørke, mange,
Stange Buh!
Hu!

Trold Du Lille,	Skal jeg ruske!
Sid nu stille;	Vil han huske:
Hør Fortællingen,	Krible, krable:
„Grimmeællingen“.	Gamle Slot,
Vil han høre,	Veed han godt,
Eller i hans Øre	Hedder <i>Kreml!</i> “

Vi genkender Melodien i Gudfaders Billedbog; her gælder Verset Axelborg, Absalons Borg i København (SS XV 127):

Slot med Taarne	Nordostvinden
Høivelbaarne;	Tyk i Kinden
Trapper,	Hvæste,
Karnapper;	Blæste,
Buh!	Borgen stod alligevel!
Hu! –	

Hele Eventyrbogen slutter som bekendt med Tante Tandpine, skrevet i Somrene 1870–72; trykt i Nye Eventyr og Historier 3. R. II, der udkom 23.11.1872. Historien har været nævnt flere Gange i Forbindelse med II,2 (se S. 125), men der mangler dog endnu en Optegnelse, som alle, der er fortrolige med dette Mesterværk, Eventyrdigterens Farvel til hans Kunst, vil nikke genkendende til: „Den tykke Brygger Rasmussen var død, han som altid lo og vraltede med sin fede Krop. „Nu er han jo en Engel!“ sagde den lille Dreng, og spurgte, om ikke Storken naar han næste Gang bragte et lille Barn, bragte dem Engelen Rasmussen“ (Bl. 3v). Replikken er ganske sikkert hørt. Den blev skrevet op, og den blev Aaringer efter benyttet med glimrende Virkning.

Ogsaa udenfor Eventyrene har Andersen haft Nytte og Glæde af sine Notater. Et saa overraskende Sted som i Skuespillet Da Spanierne var her (1865) er et af Indfaldene fra II,2 kommet til Ære og Værdighed. Straks i 2. Scene af Første Act giver Etatsraadinde Prip sin afdøde Mand dette Skudsmaal: „Strix var han og streng, men accurat og reguleret, som et Stue-Uhr, der gaaer nøiagtigt“ (SS XI 325). Og hun gentager og udvider det henimod Aktens Slutning: „Han var i Alt paa Klokkeslettet! Man kunde paa Høibro stille sit Uhr, naar Etatsraaden gik over paa Comptoiret; og derinde var en Orden, det gik som efter Perpendikel. Pennen tog han frem, Pennen skrabe han, splittede den op, skar den; Papiret lagde han frem, eet Ark, to Ark, Alt nøiagtigt; Stolen blev stillet paa sin bestemte Plads, der gik en heel Forretnings-Time med bare Orden“ (SS XI 345–46). Første Udkast til dette veludførte Portræt finder

vi Bl. 4v: „Man fortæller om en nøiagtig Mand, der altid stod kort før 12 og saae op paa Rundetaarn for naar Flaget faldt nøiagtigt at kunne stille sit Uhr; han kom paa sit Contoir, lagde hvert Papir i Orden og skar sine Penne og saa gik den halve Tid med det.“

Endelig den lille morsomme og smukke Roman Lykke-Peer, skrevet og udgivet 1870, men for første Halvdels Vedkommende baseret paa gamle Oplevelser og – sikkert ogsaa for en ikke ringe Del paa ældre Optegnelser. Et Par møder vi i II,2. To Gange hentydes der i Romanen (SS VI 70 og 122) til Sophokles, der dør i Triumfens højeste Øjeblik, netop som han vinder Sejrsprisen med sin Tragedie. Og herfra har Andersen utvivlsomt hentet Ideen til sin Romans Slutning: Peers Død under Førsteopførelsen af Operaen Aladdin, som han har komponeret og hvori han selv synger Titelpartiet. „Død i Seirsglæden, som Sophokles ved de olympiske Lege“, staar der. Bl. 5v havde ganske kort: „Verden troer hellere at *Sophokles* døde af en Druerkjerne han fik i Struben end at han døde af Glæde over at hans sidste Tragedie vandt Prisen som den første“.

Paa Bl. 21r fortælles en lille Historie; Andersens Overstregninger er sat i skarp Parentes: „Det var en Familie hvor man maatte undgaae at nævne Ordet Morian, thi Moderen [Datter] var [forlovet med] en Mulat, man maatte ikke tale om [Gjæld Kas] Kasse-mangel for en Onkel havde været i det Tilfælde, man maatte ikke sige Ordet *Lund*, for den ene Datter havde været forlovet med en Hr Lund, der slog op. Man maatte ikke tale om Pukkel for Datteren var forlovet med en Pukkelrygget [den kunde man da see] og man maatte ikke rose [Fædrelandet] Dagbladet for det Blad var ilde anset i Huset siden det havde omtalt en slet Sag der vedkom Familien.“ H.C. Andersen maa have fundet den morsom, for den kommer igen i Kap. 12 af Lykke-Peer, hvor Peer besøger Hofbogbinder Hof og hans meget talende Madame, tidligere Jomfru Emilie Frandsen ved Balletten („Velskabt og moralsk! det var min Glands-Periode“). Historien er her lagt i Munden paa Madammen og handler om hendes gifte Søsters Menage (SS VI 94-95): „Jeg skal sige Dig, *Peer*, de sidde i smaa Kaar og stort Vrøvl! man veed ikke, hvad man tør sige der i Huset. Man tør ikke nævne Ordet „Morian“, for den ældste Datter er forlovet med En, der har Negerblod; man tør ikke sige „pukkelrygget“, det er en af Drengene; man tør ikke tale om Kasse-mangel, min Svoger har været i det Tilfælde; man tør ikke engang sige at kjøre i Skoven; Skov er en fæl Lyd, for han hed *Skov*, som slog op med den Yngste. Jeg holder ikke af ude at sidde og lukke min Mund; tør jeg ikke tale, saa trækker jeg mig ind i mig selv og bliver i min Kakkelovnskrog.“

Optegnelsesbog II, 4. Den mindst interessante af de fire Stilebøger er II, 4, det sidste Optegnelseshefte. Det er, som en indklæbet Etiket viser, købt hos Wilhelm Hansen, Christiani & Grissons Eftfl. paa Kongens Nytorv 212; Forretningen var overtaget 27.10.1857 (Axel Kjerulf: Hundrede Aar mellem Noder, 1957, S. 30). Og det bestaar af 18 upaginerede Blade i et blaåt Omslag; sidste Blad er blankt, men til Gengæld har H. C. Andersen paa Omslagets tredie Side skrevet Udkast til to Dedikationsdigte, bestemt for Gaveeksemplarer af hans Skrifter. Det første og bedste er rettet til Vekselmægler Martin R. Henriques' ældste Datter Anna (f. 1855); der hentydes her til de staaende Billeder paa 1. og 4. side af Omslaget til Enkelthefterne af Nye Eventyr og Historier (1858-72): Vilh. Pedersens Dreng med Blomsterkurven, som vi kender fra Historier, 1855, 168 (smlgn. Fund og Forskning, 1961, 157 f.) og hans Slutningsvignet til Aarets Historie med Børnene paa Storkeryg (Historier, 1855, 12).

Seer Du her paa Retten
 Staar igjen den Fyr
 Der ifjor med Bouquetten
 Bragte Dig Eventyr.
 Vend nu Bogen paa Vranken

Sneen fyger fra Sky,
 Der rider Eventyr Sangen
 Ved Juul, Sommer i By,
 Hilsen fra Andersen skikkes
 Til lille Anna Henriques.

Heftet indeholder kun 26 forskellige Stykker, tildels ret omfangsrige, og det har i Virkeligheden en anden Karakter end sine Forgængere. Det er snarere en Kladderbog end et Studiehefte. Ejendommeligt er det straks at lægge Mærke til, at det for store Partiers Vedkommende er ført samtidig med II, 2. Det maa være paabegyndt i 1860. Første Side giver endnu ingen Holdepunkter for en Datering. Vi træffer her f. Eks. en Hyldest til de fire store danske Komponister (Bl. 1 r): „Tonernes Væld! ja hvor er den dybe Brønd hvorfra de store Mestre hente deres gribende Melodier, som finde Gjenklang i Hjerterne. Paa Havgussen baaret fra Skottlands Fjelde hvor Ossian sang kom Gades Muse, hen over Furesøen, fra de dybe danske Skove, hvor Kukkeren synger, kom hun til Hartmann, fra Roeskilde Døm, hvor Orgelet bruser fløi hun over de klare Bølger til Weyse, Med Fløiten skaaret af den danske Hyld blæste Musen Melodier for Dig Kuhlau, som vil engang naae ud over Landene. —“

Men straks naar vi vender det første Blad er vi paa sikker Grund. Bl. 1 v staaer en lyrisk bevæget Skildring af Genfersøen ved Montreux, hvor H. C. Andersen mindes Rousseau og Byron. Den kan ikke stamme fra Besøget 1861, thi umiddelbart efter følger: *Frostveir 1860*, Basnæs mellem Juul og Nytaar. Men Digteren havde allerede i Sommeren 1860 (18.-26.8.) tilbragt en Uge i Montreux og Vernex og en Række Detaljer

i Landskabsbilledet kan genfindes i disse Dages Dagbog. Basnæsoptegnelsen har været Udgangspunktet for den vidunderlige Beskrivelse af en frostklar Vintermorgen i Sneemanden (SS XIV 350); vi husker, at dette Eventyr blev digtet paa denne Herregaard 31.12.1860-1.1.1861. Stedet er omhyggeligt overstreget med Blæk og lyder saaledes (Bl. 2r): „Sneen er blændende hvid og knager under Fødderne som Stivelse, Træerne see ud som hvide Koraller, de skinne mod den graa Himmel som strømede der et hvidt Lys gennem Grenene. Birken bevæger sig der ved i Vinden. Man seer anderledes end om Sommeren, naar Bladene dække, de utallige Skud og Grene, den ene springende frem fra den anden, en Kniplingsvæv kunstig og blød, der skinner Diamantstøv fra Sneen, Luften er nu klar, næsten blaagrøn med violette Skyer, Solen som et rødt Guld. Ikke en Fugl, Spoer af Dyr i Sneen.“

Men allerede paa Bagsiden af Bl. 2 befinder vi os under helt andre Himmelstrøg. Her begynder et fuldstændigt Udkast til Eventyret Sneglen og Rosenhækken, der slutter langt nede paa Bl. 3v. Vi ved fra Andersens Dagbog, at det er digtet i Rom 14.5.1861 (RD 145) efter en Scene mellem Digteren og hans besværlige Rejsefælle Jonas Collin d. Y. Det afviger en Del fra den endelige Redaktion, der er mindre personlig (Skænderiet gjaldt Jonas Collins Fætter Viggo Drewsen, der „arbejder paa sin Udvikling og havde ikke med andre Mennesker at gjøre“; da Historien blev skrevet rent fandt Jonas „stor Malice mod Viggo“ i den; sst. S. 151, 24.5.1861). I sin trykte Form er den ogsaa mindre bitter, betydelig kortere, bedre fortalt og i det hele kunstnerisk mere vellykket end her i II,4.

Hvor Sneglen og Rosenhækken ender, tager Sølv-Skillingen straks fat (Bl. 3v-6v). I den blev der kun ubetydelige Smaating at rette, da Andersen skrev den rent. 29.5. forlod Rejsefællerne Rom; 31.5. kørte de med et langsomt Godstog fra Pisa til Firenze; i Dagbogen staar: „Fik paa Touren fra Pisa her til Florentz Idee til Historien om „Skillingen“, ved den ubekjendte Sølv mønt, den Sorte ombord prakkede mig paa og ingen siden vilde modtage, jeg gav den til Jernbane Portneren i Livorno“. Først 27.6. - han er paa dette Tidspunkt i Montreux - har han „Endt Fortællingen om Skillingen“. Den blev renskrevet 30.7. paa Maxen.

Paa dette Tidspunkt havde H. C. Andersen allerede længe været optaget af et nyt Arbejde, den store Schweizer-Fortælling Iisjomfruen. 14.6. var han taget over Simplon til Brieg, d. 17. kom han til Bex, og d. 18. skrives i Dagbogen: „Gik en Tour ud, men det var en skrækkelig Varme, jeg hvilede under Kastanietræerne, sad ved Flodbredden; da jeg kom hjem begyndte jeg en Historie om Alpejægeren“. De næste Dagbogsnota-

ter om Fortællingen er fra Brunnen, hvor vor Digter denne Sommer boede fra 5. til 14.7.; 7.7.: „Om Aftenen skrev jeg lidt paa min Iisjomfru“. – 8.7.: „skrev paa min Fortælling“. – 10.7.: „Jeg begyndte at skrive sammen min Historie fra Schweiz“.

Der findes i Andersens Bemærkninger til „Eventyr og Historier“ fra 1874 en interessant Oplysning om Iisjomfruen: „Den hele Skildring med Ørnereden er oplevet og fortalt mig af den bayerske Folkedigter Koppel“ (SS XV 311). Hans rigtige Navn var Franz von Kobell (1803–1882); han var Professor ved Universitetet i München i Mineralogi, hørte til Kong Max' Kreds og havde et Navn som Dialektdigter. Andersen nævner ham i *Mit Livs Eventyr* (MLE II 229) i Forbindelse med Besøget i München 1860; allerede 1855 havde han truffet ham i Selskab og derefter været hans Gæst (Dagbogen 29. og 31.7.1855). I 1860 besøgte han Kobell 23.6.; 25.6.: „Middag hos Digteren Professor Kobell hvor jeg var sammen med Digteren Heise [Paul Heyse] og Professor [C.Th.] Siebold med Frue etc., jeg læste Eventyr og Kobell læste af sine Sager“ (Dagbogen).

I 1861 kom han 18.7. til München og var næste Eftermiddag indbudt til Kaffeselskab hos Zoologen Professor Siebold, hvor han som sædvanlig underholdt Gæsterne med Oplæsning; „der var Digteren Koppel“ (og forskellige andre). Har Andersen nu husket rigtig, naar han fortæller 1874, at det er fra Kobell, han har Historien om Ørnereden, saa var det vel rimeligst at antage, at det er ved denne sidste Lejlighed og ikke tidligere, at han har hørt den. Herpaa kunde tyde de mange præcise Enkeltheder i Iisjomfruen; han har haft Begivenhedsforløbet præsent. Men saaledes forholder det sig ikke, thi allerede i Montreux skriver Andersen 27.6.1861 til Ingemann: „Jeg arbejder paa en lille Fortælling: „Ørnereden““ (B&B II 466). Dette vil sige, at Episoden med Ørneungen er Kærnen, hvoraf det store Eventyr om Iisjomfruen har udviklet sig, og at det lange Stykke i II,4, der udelukkende handler om denne farlige Ekspedition – det er uden Overskrift og optager Bl. 9r–13r – er selve den oprindelige „Historie om Alpejægeren“. Efter Arbejdsdagene i Brunnen omtales Iisjomfruen først igen paa Maxen 1.8., hvor Andersen ifølge Dagbogen har „skrevet utrætteligt paa min sweizer Historie, saa at jeg var træt og ør“; næste Dag har han „Skrevet meget paa Iisjomfruen“; 3., 7., 8.8. findes Optegnelser af lignende Indhold; endnu 10.8. staar der: „Skriver ideligt paa Eventyret fra Schweiz“.

Vort Afsnit i II,4 begynder med at skildre den forelskede Ungersvends Vandring en Sommeraften langs Bjergbækken paa Vej til Vandmøllen. Han hedder Seperl, og han vil tage Afsked med sin Pige Crescens, inden han skal ud med den lange Englænder for at fange Ørneungen. Stævne-

modet afbrydes af Mølleren, Pigens Far, der jager de to unge fra hinanden og haanligt forudsiger: „Du tager ikke mere Ørneungerne end du tager Tøsen her!“ Jægeren gaar derefter til den store Landsby, hvor „Vertshuset kaldes Hotel“, og hvor et internationalt Selskab af Turister er samlet. Mellem Pensionærerne er en lille korpulent Kone med straalende Øjne, blussende Kinder – og en meget forkælet Hund. Hundens *Mors Historie* (den har reddet et Barn i en Flod), der er Iisjomfruen ganske uvedkommende, og som kun sinker Beretningen, fortælles med usigelig Vidtløftighed, og dens egen med ovenikøbet. Endvidere træffer vi „en lang knokkelmager ikke ganske ung Mand, en Engländer, som . . . kun kunde sit Modersmaal, ikke et Muk videre, men hans Penge gik Ærinder for ham, talte for ham, de have et Sprog alle forstaae og holde af“. Efter en lang Præsentation af denne excentriske Britte drager han afsted med Seperl og hans Kammerat til Ørnereden, og den dødsensfarlige Fangst af Ungen skildres omtrent som i Iisjomfruen; Englænderen selv sættes straks ud af Spillet, da han kommer tilskade med sin ene Haand og maa overlade Seperl den sidste og vanskeligste Del af Jagten.

Og saa staar Seperl da igen foran den rige Møller – og har Ørneungen med! Datteren – nu hedder hun pludselig Babette ligesom i Iisjomfruen! – minder sin Far om hans Løfte: „Gjør mig ikke mere gal i Hovedet end jeg er! sagde Mølleren; aldrig brød jeg mit Ord, men heller havde jeg seet han havde brukket Halsen. – Der er Nyt paa Møllen sagde Huskatten, vor Datter er forlovet med Jægeren Rudy, Mølleren har solgt hende for en Ørneunge!“ (Bl. 13r). Nu har ogsaa *Jægeren* taget Navneforandring!

Da Historien om Ørnereden skal indpasses i det store Eventyr, har Andersen foretaget en grundig Omarbejdelse, og som næsten altid hos denne Digter betyder en ny Gennemarbejdelse store kunstneriske Fremskridt. Damen med Hundene og Englænderen forsvinder helt; meget andet ændres radikalt, overalt skæres der væk af overflødige Naturbeskrivelser. Men en udtømmende Redegørelse herfor hører hjemme i en Studie over Iisjomfruen, ikke her.

Derimod er der Grund til at pege paa, at to smaa Optegnelser, der allerede staar paa Bl. 6v, maa være *senere* end Fortællingen om Ørnereden. De er skrevet paa Resten af den Side, hvor Sølvskillingen ender, og hvor der har været Plads ledig. Her hedder Personerne nemlig allerede Rudy og Babette. Sidste Optegnelse, der viser, at Digteren har haft Misstemningen mellem de Elskende i Tankerne, blev ikke benyttet. Den lyder: „Jeg elsker Dig endnu ikke nok Rudy! jeg har endnu ikke hadet Dig. Det er noget Vrøvl, har Du lært det paa Reisen Babette.“

Ovenover paa samme Side (Bl. 6v) staar der en ganske lille Optegnelse, som derimod kom med: „Jeg ligger paa Taget og soler mig sagde Katten, der kommer ikke noget ud af at sørge; men det er dog altid et Udseende! sagde Kjøkkenkatten.“

I Iisjomfruen fortæller Stuekatten Køkkenkatten om Sammenstødet mellem den rige Møller og den fattige Jæger, som frier til hans Datter og stolt lover at tage baade Ørneungen og Babette, skønt Mølleren front haaber, at han vil brække Halsen, og den slutter: „... nu er Rudy afsted, og Babette sidder og græder . . . jeg vil nu ikke sørge over det, det hjælper ikke!“ „Men det er dog altid et Udseende!“ sagde Kjøkkenkatten“ (SS XIV 394; Sætningen maa vel betyde: det ser dog altid ud af noget).

Smuler er ogsaa Brød, har Andersen kunnet sige, naar han bladede i sine Studiebøger. Som nu den Optegnelse om Havet, der stod paa Bl. 1r! Den havde jo ikke meget med Schweiz at gøre, men alligevel – Genfersøen var da ogsaa en Slags Vand: „Havet er [et] Uhyre, der heelt er Ryg der kan bære, heelt er Mund der kan sluge, heelt Øie, saa mild og smilende, saa Skrækindjagende. Blødt og bøieligt og dog saa stærk til at bryde, det skiller Verdensdele og er dog en Bro mellem disse. Malstrømmen er dens Ryghvirvel, Hvalen og Sildestimerne dens Infussionsdyr etc –“. Sammenlign hermed Rudys og Babettes sidste Sejltur fra Ville-neuve: „Aarerne grebe som Fiskens Finner i det føielige Vand, det er saa bøieligt og dog saa stærkt, det er heelt Ryg til at bære, heelt Mund til at sluge, mildt smilende, Blødheden selv, og dog skrækindjagende og stærkt til at sønderbryde“ (SS XIV 412).

Mellem Solvskillingen og Historien om Alpejægeren er der to beskrevne Blade i II,4: Bl. 7–8. Ogsaa de maa vel være fra Sommeren 1861?

Bl. 7v–8r har vi Begyndelsen til et allegorisk Eventyr Venskabs Rose. Det ser ikke særlig morsomt ud og det stopper midt i et Punktum nederst paa Bl. 8r. Bladets Bagside er blank; Andersen har ladet staa Plads aaben til eventuelle senere Betragtninger over Venskabs Rose, der imidlertid ikke har indfundet sig. Nok saa interessant er den første Optegnelse Bl. 7r. Heller ikke den dér paabegyndte Historie „Hvad Byen fortæller“ kom ret langt; den strandede endnu hurtigere end Venskabs Rose. Men fra Vraget reddede Digteren 1870 til sin Lykke-Peer den fortryllende lille Aladdin-Episode med Peer og Gadedrengene, der gaar paa Skattejagt i Rendestenen (SS VI 47): „Hvad Byen fortæller. Hvad Skoven fortæller veed hvert digterisk Gemyt, der har dygget sig ned under Træernes grønne Løv, baaret af Anemoner og Skovmærker, men hvad Byen fortæller ja, det veed Alle og Enhver, hvo som haver Ører han hører, og her er at høre og see hvad Alle kunne forstaae, og dog forstaae de ikke alle hvad

Byen fortæller. See nu i Gaden, der ligge nogle Dreng og grave i Rendestenen, de vil gribe deres Lykke, som den Voxne vil det og een griber ned og stikker sig paa en sort Knappenaal, Een skjærer sig paa et Glas-skaar, men den tredie er et Lykkens Barn, han griber ned og finder en Sølvskilling og viser med Jubel sit rige Fund, saa bliver han dænget til af de Andre, det er et Billed i det Smaa af hvad der sker i Verden i det større“.

25.11.1861 udkom Iisjomfruen samt Sneglen og Rosenhækken, begge i Nye Eventyr og Historier, 2.R. II (1862). Omtrent samtidig blev Sølvskillingen trykt i Folkekalenderen for 1862 (December 1861). Saa gik der fire Aar, inden et nyt Eventyrhefte – 2.R. III – saa Lyset 17.11.1865. „I meer end Aar og Dag blev intet Eventyr skrevet“, siger Digteren i sine Bemærkninger (SS XV 311).

Der staar dog i Folkekalenderen for 1865 en lille Stemning, der hedder Folkesangens Fugl (SS XV 64–66). Andersen fortæller i sin Dagbog 14.11.1864, at han har renskrevet Folkesangens Fugl og læst den for Fr. Paludan-Müller; to Dage senere afleverede han Manuskriptet til Folkekalenderens Redaktion sammen med Digtet Snegle-Spyt (der forresten ikke kom i Kalenderen). Med lidt god Vilje kan Folkesangens Fugl tolkes som H. C. Andersens Sidestykke til Paludan-Müllers Fremtidsmaalet: en Digers Trøst til det slagne Folk. Uden Digterens Sange er vor Fortid død, men lever Sangen, kan der hos den hentes „en Velsignelsens Drik, der løfter Sind og Tanke“, selv under Vinterstormens forfærdelige Uvejr. Nede i den af Sneen begravede By gror de Kunstens Kræfter, der bebuder et nyt Foraar.

Ser man den efter under Luppen, maa man dog indrømme, at det er en besynderligt sammenkøgt Historie. Den bestaar af to Partier, der hverken har noget med hinanden eller med Folkesangens Fugl at gøre. Først Fortællingen om Genfærdet af Heltekongen, der ikke kan finde Ro i Graven, før Skjalden har sikret hans Eftermæle gennem sine Sange. Den er laant fra det S. 130 omtalte kasserede Eventyr Man siger –, skrevet 22.10.1860. Og dernæst Vintersædet i den lune Stue i den af Sneen begravede By. Uden Overskrift staar dette Afsnit i sin oprindelige Form i II,4, Bl.14r–16r. Digteren har saa ved Hjælp af Folkesangens Fugl søgt at sammenkitte de to uensartede Dele til en Helhed, ikke just med Held, forekommer det mig.

Indledningen, Skildringen af den barske Vinterdag, hvor Vinden er skarp som et dragesmedet Sværd, er laant i II,4, dog kraftigt forkortet og helt omarbejdet. Saa følger i den trykte Tekst Episoden med Heltekongens Genfærd og en Side om Folkesangens Fugl, der aldrig dør. Derefter tager H. C. Andersen igen II,4 frem og fortsætter med den besyn-

derlige Historie om den begravede By. Denne By viser sig i vort Hefte at være selve København; Kirkens gyldne Kors, der løfter sig over Sneegraven og lyser i det klare Solskin, er Korset paa Vor Frue Kirke. Hen over det flyver saa Fuglene: Spurvener, Ravne og Krager, de vilde Svaner; de udtaler sig paa det nærmeste som i den trykte Historie. Denne ender saaledes (SS XV66): „Døden er der ikke, Livet vælger; vi fornemme det i Toner, de bruse som fra Kirkens Orgel, gribe os som Klang fra Elverhøi, som Ossianske Sange, som Valkyriens susende Vingeslag. Hvilken Samklang! den taler ind i vort Hjerte, løfter vor Tanke, det er Folkesangens Fugl, vi høre! Og i dette Nu: Guds varme Aande puster fraoven, Sneehjerget slaaer Revner, Solen skinner derind, Vaaren kommer, Fuglene komme, nye Slægter, med de hjemlige, samme Toner. Hør Aarets Drapa: Sneestormens Magt, Vinternattens tunge Drom! Alt løses, Alt løfter sig i deilig Sang fra *Folkesangens Fugl*, der aldrig døer.“

Ganske pompost, men lidt dunkelt, ikke sandt? Sagen er den simple, at Andersen ikke har nænnet at kassere sit Forlæg, skønt det er svært at se, at det var Umagen værd at prøve paa at redde det. Som det staar der i II,4, nedrablet og med Masser af Overstregninger og Rettelser, har man Indtryk af, at Idéassociationerne helt har taget Magten fra Digteren, Traaden bag ud til den i Sneen begravede By er omtrent helt gaet tabt i den besynderlige tomme Snak, der diskas op med i de følgende Linier, og som det ikke har været muligt siden at sætte Skik paa:

„Og de vilde Svaner komme og de sjunge om det Herlige og Store, de i Sneehøien begravne Skatte, om hvad der rørte sig i Menneskehjertet i den store By, om Kunstens Herlighed, de i Marmorstenen gjenvagte Guder, Harpens Runemaal der løftede den sjunkne Oldtid til Skue for den levende Slægt, Tonernes Væld, der gav Gjenklang af Ossian, og lod Fuglen flyve over Furesøens Vove, med danske Melodier fra Liden Kirstens Jomfru Buur, Weyses Orgel Brusener, Kuhlaus Fløitetoners klang; man skildrede en Gang for den Blinde Farvernes Vexel og Pragt og da det Røde blev skildret, sagde den Blinde, jeg har det Syn, det Røde seer ud som Trompetens Klang, Farverne kan tydes i Toner, endnu fuldere i Svanernes Sang, de synger om Skovens Afspeiling fra Skovgaardets Pallet, om Gertners Photographie Portrætter, Børnegruppen ved Baaden i den synkende Sol, Marstrands Humor, Schleisners Hverdags Historie og Sonnes dybtføjte Billeder.

Der rørte sig saa meget Stort og Herligt, under Gravhøien, den hvide Sneehøi med det straalende Kors. —

Hvo ville ei standse, hvo ville ei spørge, den syngende Svane om det Store og Herlige, Ravne og Krager, om det Nyttige og hvad der giver i

Skrotten, det Nærende, Ærende, *det* at komme ud af det med Agtelse – men Spurvene veed bestemt dog allermeest fra Hjulsporet og Fodsporet, fra Husets Baggaard, Skandale, alt det Smaa; vi selv er Smaa, lad os blive ved det Smaa, pip i S[n]een, i Green, i høist umoralske Fugle, – i have Kjendskab, til hvad vi lyste at vide, fortæl, fortæl, om den begravne By, med det gyldne Kors, det er tusind Aar siden den var til, det tænke vi os – der er ikke ondt i en Tanke,“ [mere findes ikke]. (Bl.15–16r).

Og hvornaar er saa dette besynderlige Vintereventyr nedskrevet? Uden at kunne bevise det vil jeg dog tro, at det maa være ældre end 1864. Lige før den lange Optegnelse finder vi en satirisk Sammenligning mellem Oldtids Heltekraft og vore Dages Sladrehanke, mandlige og kvindelige, der er paa Jagt efter Næstens Svagheder, og hvis Vaaben er deres skarpe Tunge (Bl.13v–14r). Og straks efter Historien om den begravede By kommer der fem Linjer om „Digterens Stamtræ“ og et rask skitseret Portræt af en Drunker (Bl.16r). Umiddelbart efter følger (Bl.16v–17r) „En Historie og ikke et Eventyr“, der dog ikke er kommet ud over Indledningen. Det er forsonende Ord om Forholdet mellem Danmark og Tyskland – „Fætter kan blive Fætter gram, Feil paa begge Sider, siger Dommeren der vil god Forstaaen mellem de To, Forstaaen er Fred, og Fred er Lykke og Velsignelse“. Man har ondt ved at tro, at disse Linier kan være nedskrevet efter 1.2.1864, da den politiske Spænding udløstes i aaben og ulige Krig.

Til 1864 hører derimod et Par Linjer paa samme Blad (Bl.17r):

Hvad der skal skee, det skeer
Græd jeg end Blod,
Men hvor min Stræben ikke hjælper meer,
Jeg klynger mig til: Gud er viis og god.

Verset er lidt afvigende trykt efter Andersens Død (SS XII₄18). Men det kendes ogsaa i en anden, sikkert samtidig Redaktion i et Brev til Fru Henriette Collin, skrevet paa Basnæs 4.6.1864, altsaa under London-Konferencen, efter Dybbøls Fald, men før Tabet af Als; Andersen kalder det i Brevet „mit seneste lille Vers“ (BEC III,150):

Tanker i tunge Dage.

Hvad der skal skee, det skeer,
Græd Du end Blod.
Men hvor Du selv ei længer Udgang seer,
Husk: Gud vil altid, kun det Bedste skeer.

Den allersidste Optegnelse (Bl.17v) lyder saaledes: „Grundtvig er en Charakter og nu i sin Dødsalder aldeles sluttet. Han har været en god Suurdeig i det aandelige Brød, for at tale i hans Talesæt, og det er Meget, men meget Lidt i hans Folketilslutning.“ Dermed er vi naaet til Vejs Ende.

Tilbageblik. Lad os tilsidst kort rekapitulere Resultaterne af vor Vandring. Helt tilbage til sin første Forfatteretid, da han arbejdede paa den aldrig fuldførte Roman fra Grevens Fejdes Dage, og senere da han i München 1834 studerede Italienslitteratur til Brug for Improvisatoren, gjorde H. C. Andersen flittigt Notater til senere Anvendelse. Forskelligt heraf er bevaret, bl. a. naturligtvis til Ahasverus, som han i en Aarrække søgte at faa Skik paa. Interessantest er dog nok de fem Studiebøger, som findes i den store Pakke Tanker og Optegnelser (Collinske Samling Nr. 41, 4to), hvor de har Signaturerne II,1-5.

Af disse Hefter er to – II,5 og II,3 – fortrinsvis Samlinger af Materiale til henholdsvis Mit Livs Eventyr (1855) og Romanen „At være eller ikke være“ (1857), selv om de begge indeholder Optegnelser, som Andersen anvendte i anden Sammenhæng; Romanen staar dog ogsaa i Gæld baade til II,1 og II,5. To andre Hefter – II,1 og II,2 – har derimod tjent som en Slags Depoter, hvori Digteren gemte Indfald, Iagttagelser og Ideer til senere Afbenyttelse, der ofte kunde ligge adskillige Aar ud i Fremtiden, mest Smaastykker i Aforismeform. En noget anden Karakter har det senest paabegyndte af Hefterne, II,4; ved Siden af enkelte kortfattede Notater indeholder det ogsaa fyldige Udkast og Kladder til hele Eventyr eller til større Partier af Eventyr. Endnu et Formaål har alle fem Hefter tjent: her kunde Autor faa Luft for sine Følelser og Stemninger, betro Bordskuffen alt det, der ikke egnede sig til at komme Offentligheden for Øre.

Flere Gange i Aarenes Løb har Andersen haft sine Studiebøger fremme. Herom vidner ikke blot enkelte sene Tilføjelser i de fleste af dem (II,1, II,2, II,3 og II,5) og det System af Blækkryds, Overstregninger etc., hvormed han afmærkede Optegnelser, der skulde bruges, eller som var blevet brugt, men ogsaa den Ejendommelighed, at visse Stykker ordret overføres fra Hefte til Hefte, i nogle Tilfælde samtidig fra to forskellige Hefter til et tredje. Selv i det sidste af Hefterne, II,4, kan vi paavise Laan fra tidligere Tid; Stykket om den Blinde og Farverne (se S. 147) er en videre Udførelse af en Idé fra II,3, Bl. 25r.

Hefterne dækker Tiden fra Begyndelsen af 1850erne til 1860ernes første Aar, altsaa fra Andersen var fyldt 46 og til han nærmede sig de 60. Vi har allerede omtalt de to større Værker, Selvbiografien og den sidste store Roman, der begge tilhører denne Periode, og ved hvis Udarbejdelse

Studiehefterne har spillet en betydelig Rolle. Deres Bidrag til Eventyrenes Genesis har været mere spredte og tilfældige; de strækker sig fra den helt ubetydelige Detalje til Kærnedet i en Digtning, men tjener i alle Tilfælde til at belyse Sider af H. C. Andersens Arbejdsmetode.

Efter en Pause paa fire Aar begyndte Andersen 1852 en ny Række Eventyr, kaldet Historier, der afsluttedes i Foraaret 1855 med en samlet Udgave, suppleret med nogle faa – tre – nye. I 1. Samling (1852) staar først og fremmest Et godt Humeur, men ogsaa Aarets Historie i Gæld til II,1; i 2. Samling (1852) genfindes første Del af Hjertesorg i samme Hefte, medens en Episode i Alt paa sin rette Plads er hentet fra II,5.

Korrekturlæsning paa Samlede Skrifter, intenst Arbejde paa Mit Livs Eventyr og paa „At være eller ikke være“ afbryder igen Eventyrdigtningen nogle Aar. Men derefter oplever den en ny Blomstring; mellem 2.3. 1858 og 25.11.1861 udkommer seks Hefter Nye Eventyr og Historier med ialt 31 Eventyr; heraf var ganske vist 3 trykt tidligere, men til Gengæld offentliggjordes i samme Tidsrum 8 i Folkekalenderen og andre Steder. Smaaating kan findes i II,1, som er kommet til Nytte i Pebersvendens Nathue (1858) og i Vinden fortæller om Valdemar Daae og hans Døttre (1859). Men først naar vi i 1859 kommer til II,2, bliver Jagten spændende og udbytterig; fra Nye Eventyr og Historier 2. R. I (1861) skal der især peges paa Skarnbassen og Det nye Aarhundredes Musa; Sneemanden skatter ligesom Iisjomfruen mest til II,4, men ogsaa II,2 har været benyttet; Iisjomfruen trykkes i 2. R II sammen med Sneglen og Rosenhækken, til hvilken en hel Kladder kan findes i II,4. Flyttedagen offentliggjordes ligesom Sølvskillingen først udenfor Eventyrhefterne, henholdsvis 1860 og 1861; væsentlige Bidrag til Flyttedagen stammer fra II,1 og II,2; hele Sølvskillingen staar i II,4, hvor vi ogsaa finder sidste Halvdel af Folkesangens Fugl (1864).

To Eventyr staar paa Grænsen mellem Studiehefternes Periode og Aarene derefter. Laserne, hvortil selve Ideen og et Par af Pointerne findes i II,2, havde H. C. Andersen fortalt eller forelæst Ingemann under sit Decemberbesøg i Sorø 1859, da hans Vært i et utrykt Brev Lillejuleaften skriver til ham: „Deres lille venlige Besøg var os – som altid – glædeligt og oplivende. Historien om de to „Laser“ var fortræffelig.“ Senere fortalte han 14.5.1861 i Rom Historien til Bjørnson (RD 144-45), og efter store Betæneligheder og adskillige Omskrivninger kom den omsider i December 1868 i Folkekalenderen for 1869. Veirmøllen blev trykt i Nye Eventyr og Historier 2. R. III, der udkom 17.11.1865. Som senere Tilføjeelse i II,5 findes en fuldstændig, omend noget afvigende Kladder, der kan dateres til Januar 1862.

Fra de sidste produktive Aar mærker vi os udenfor Eventyrene en Replik i Lystspillet Da Spanierne var her (1865) fra II,2. I samme indholdsrige Hefte kan vi til Romanen Lykke-Peer (1870) finde Idéen til Peers Død i Triumfens Øjeblik og Beretningen om den nærtagende Familie, der nu lægges i Munden paa Madam Hof, medens Scenen med Drengene der roder i Rendestenen staar i II,4. Større eller mindre Bidrag kan der ligeledes i II,2 hentes til Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen (1865), Moster (1866) og Gudfaders Billedbog (1868).

Og dermed naar vi ned til det allersidste Eventyrhefte Nye Eventyr og Historier, 3. R II, der udkom 23.11.1872. Ledemotivet til Portnøglen: „Han er født under „Hjulbørens Tegn“ – han maa skubbes frem“ – er allerede noteret i II,3 og gentaget i II,2; den morsomme Indlednings-scene, der er et Minde om Solodanser Dahlén, er lige overført fra II,2. Og rigt Udbytte giver det at studere det store Eventyr, der slutter Heftet, Tante Tandpine. Tyve Aar tilbage, Optegnelse Nr. 12 i II,1, har vi Anekdoten om Fruen, der drømmer at hun mister sine Tænder. Og fra 1871 som Tilføjelse til II,2 Interiøret fra Tordenskjoldsgade, Smaa Plager (hjemme). Imellem ligger de to Optegnelser i II,3: Krybet paa det grønne Blad og Udødelighedspatentet paa Døgnfluens Vinge, begge gentaget i II,2. Og i II,2 yderligere Brygger Rasmussens Død og Prologens Betragtninger over Redningsanstalter for glemte Forfattere, som kan suppleres med følgende Optegnelse, der ogsaa klinger igen i Tante Tandpine efter først at være benyttet i Det nye Aarhundredes Musa (se S. 133):

„Der er Mennesker som virkelig ved Helligdage have Trang til Poesie og da naar deres Aands Pindse-Flammer komme over dem sende Bud i Bogladen og købe for fire Skilling Poesi, Andre lade sig nøie med at bede om at faae den i Tilgift, eller nøies med den de kan læse paa Kræmmerhuset fra Urteboden. – Men saa er der andre der aldeles foragte den.“

H. C. Andersen ansaas af ukyndige i sin Samtid for at være en Hurtigskriver, en Improvisator. Intet kan være mere forkert. Fra sin Ungdom arbejdede han omhyggeligt og samvittighedsfuldt som faa med sin Kunst og hermed fortsatte han i stigende Grad, indtil Sygdom og Alder tvang ham Pennen af Haanden. Lærerigt er det i den Collinske Samling at se, hvor grundigt han gennemskrev sine Manuskripter. Og han stolede aldrig alene paa Øjeblikkets Inspiration. Med sin udprægede økonomiske Sans samlede han i Lade et Forraad, til hvilket han senerehen Gang paa Gang kunde ty. Ogsaa de fem Optegnelseshfter bidrager til at kaste Lys over hans mærkværdige, men saa frugtbare Arbejdsmetode. Han bortødslede ikke sit Pund, men forvaltede det som den gode Husholder han i alle Livets Forhold var.